

»en oversigt og en selektiv kildeudgave, der skulle give et indtryk af skibsbyggeriet og skibsudmykningen i Danmark-Norge og Danmark i perioden 1690-1860.« Det kan afslutningsvis fastslås, at bogen i høj grad lever op til intentionerne. Forfatterne har i vidt omfang formået at fremdrage væsentlige træk af udviklingen i konstruktion og dekoration på basis af det omfattende kildemateriale, og der står derfor kun tilbage at håbe, at deres ønske om, at bogen vil stimulere til yderligere forskning i emnet, vil blive opfyldt; Bjerg og Erichsen har i hvert fald lagt en god og solid grund.

P.C. Willemoes Jørgensen

Ole Louis Frantzen: *Truslen fra øst. Dansk-norsk flådepolitik 1769-1807*. (Marinehistorisk Selskab, 1980). 191 s., ill., 96,- kr.

Med den foreliggende bog om den dansk-norske flådepolitik i perioden 1769-1807 har Ole Frantzen ønsket at beskrive statsmagtens planlægning vedrørende flådens størrelse, sammensætning, placering og opgaver i et særdeles centralt tidsrum.

Den stramt disponerede bog er bygget op omkring den lange række af kommissioner, der blev nedsat i 18. og begyndelsen af 19. århundrede med det formål at undersøge og stille forslag til det bedst mulige søforsvar af dobbeltmonarkiet under hensyntagen til de skiftende udenrigspolitiske forhold og rigernes konstant dårlige økonomiske situation.

Frantzen indleder sin undersøgelse med flådekommissionen af 1769 med den noget vage begrundelse, at »marinens indre forhold på dette tidspunkt var ved at være bragt i orden omend ikke endeligt«. Det ville have været mere naturligt at vælge perioden umid-

delbart efter Store nordiske Krigs afslutning som begyndelsestidspunkt, men det skal erkendes, at afgrænsningen til 1769 efterlader forfatteren med en opgave, hvis omfang og betydning nok berettiger en selvstændig behandling; og hertil kommer, at Frantzen i et indledende baggrundskapitel bl.a. søger at råde bod på denne afgrænsning.

Bogen baseres på et omfattende arkivalisk materiale, hvis karakter forfatteren på udmærket vis redegør for i sin indledning til bogen og i det udførlige noteapparat. Det er med dette materiale – suppleret med den sparsomme litteratur – lykkedes Ole Frantzen at tegne et ganske indgående billede af den dansk-norske flådepolitik.

Undersøgelsen trækker flere interessante og overraskende forhold frem. Flådens styrke var i 1806 – trods flere kommissionsforsøg på at øge denne – stort set den samme som i 1769; men ser man på flådens *sammensætning*, er der betragtelige forskelle at spore: en reduktion af antallet af lineskibe var blevet modsvaret af en kraftig stigning i antallet af mindre fartøjer. Forfatteren viser, at denne udvikling var et resultat af de dansk-norske forsøg på at tilpasse søforsvaret til de ændringer, som først og fremmest de svenske søstridskræfter gennemgik i perioden.

Det er i det hele taget bemærkelsesværdigt, hvor afgørende en rolle hensynet til den traditionelle fjende, Sverige, spiller (heraf bogens titel). Forfatterens gennemgang af flådeplanlægningen afslører, at Sverige generelt blev betragtet som den eneste potentielle sømilitære modstander! Hverken Rusland eller England spillede nogen nævneværdig rolle i overvejelserne. Ikke mindst hvad England angår, er dette forbløffende; men forfatterens antagelse af, at den engelske flåde ansås for en så overlegen modstander, at en konfrontation ville resultere i dansk

nederlag uanset hvilke bestræbelser, der måtte være gjort for at styrke dobbeltmonarkiets flåde, understreges af bogens talmateriale om Royal Navy. Det var derfor på det nærmeste omsonst at beskæftige sig med England i den dansk-norske flådeplanlægning!

Sverige var en mere passende modstander, og de svenske ekspansionsplaner mod Norge var jo velkendte. Forfatteren fremhæver, at man fra dansk side nøje fulgte med i, hvad der skete på den anden side af Sundet, og at »den omfattende efterretningsvirksomhed... bevirkede, at regeringens informationsgrundlag var fortræffeligt«. Dette er dog for perioden som helhed en sandhed med modifikationer, idet regeringen i København først ved årsskiftet 1784-85 blev klar over, at man i Sverige havde sat et stort flådebygningsprogram i gang allerede i 1782!

Den svenske skærgårdsflåde var en stadig kilde til uro i København – og i Norge. Det er en af bogens store fortjenester, at den fremdrager de dansk-norske overvejelser om og bestræbelser på at etablere tilsvarende kystforsvarsflotiller i Danmark og Norge. Denne udvikling, der var med til at ændre den føromtalt sammensætning af den dansk-norske flåde, slog for alvor igennem med 1806-flådeplanen. Her pressede kronprins Frederik – støttet af hæren, der havde blikket rettet mod den franske trussel – et kanonbådsbyggeri igennem på bekostning af den søgående flåde. Hermed fulgte for første gang et reelt forsøg på en geografisk spredning af de dansk-norske søstridskræfter.

Forfatteren koncentrerer sin undersøgelse af flådeplanlægningen om skibsmateriellet, og bogen igennem præsenteres læseren for den ene skibs- og kanonoptælling efter den anden. Det kan forekomme lidt utilfredsstillende,

og Frantzen er da også selv (navnlig i omtalen af Henrik Gerners flådeplan fra 1786) opmærksom på, at også andre faktorer må spille ind, når en flådes styrke skal vurderes og sammenlignes med potentielle fjender; men han har ret i, at sådanne faktorer er langt vanskeligere at bedømme, og at de samtidige styrkeberegninger ikke synes at have beskæftiget sig særlig indgående hermed.

Bogen er en let omarbejdet udgave af Ole Frantzens speciale. Dette forhold er muligvis skyld i den lidt omstændelige tekst, hvor bl.a. hvert kapitel afsluttes med en »sammenfatning«, der forekommer overflødig i betragtning af kapitlernes omfang og bogens udmærkede afsluttende »sammenfatning og konklusion«. Også forholdet mellem tekst og noter virker ugennemtænkt, idet det store noteapparat rummer adskillige væsentlige ting, der passende kunne have befundet sig i teksten.

Bilagsmaterialet, der omfatter en oversigt over udgifterne til søetaten og tabeller over den dansk-norske, svenske og engelske flåde, er både interessant og værdifuldt. Der ligger et stort arbejde bag disse bilag, og det må derfor beklages, at flere af tabellerne er så komprimerede, at de er vanskelige at bruge. Enkelte fejl i tabelmaterialet viser da også, at det ikke har været let at læse korrektur (linieskibstabellen for 1784 og 1806 og fregattabellen for 1800).

Bogen er udstyret med et stort og glimrende illustrationsmateriale (dog er det eneste kort i bogen ualmindelig ringe). Det afsluttende navne- og stedregister er derimod – ligesom det tynde og dårligt udformede engelske resumé – problematisk. Med et så omfattende og indholdsmættet noteapparat som det, der findes i Ole Frantzens bog, må det være en selvfølge, at registret dæk-

ker såvel tekst som noter. Det er imidlertid ikke tilfældet, idet henvisninger til noteapparatet ikke er konsekvent gennemført!

Disse svagheder ved bogen ændrer naturligvis ikke ved det faktum, at Ole Frantzen har foretaget en indgående og veldokumenteret behandling af sit emne og ved sin anvendelse af det omfattende arkivmateriale kunnet fremdrage interessante og hidtil upåagtede elementer i dansk-norsk flådepolitik i perioden 1769-1807.

P. C. Willemoes Jørgensen

Ole Feldbæk: *Denmark and the Armed Neutrality 1800-1801. Small Power Policy in a World War.* (Københavns Universitet, Institut for økonomisk historie, publikation nr. 16; København, 1980). 308 s.

Den foreliggende bog er på flere måder et opgør med den traditionelle opfattelse af Det væbnede Neutralitetsforbund 1800-1801: Forbundet, der aldrig nåede at blive fuldt effektivt, var ikke blot en episode i den omfattende europæiske konflikt, det var i højeste grad en politisk realitet i årene 1800 og 1801 – og den danske deltagelse heri kan ikke bare ses som et udslag af en sangvinsk og inkonsekvent udenrigspolitik, den var tværtimod i udstrakt grad baseret på en velovervejede bedømmelse af dobbeltmonarkiets interesser og muligheder.

Feldbæk har sat sig som mål dels at undersøge formuleringen og udførelsen af de diplomatiske, økonomiske og militære elementer i den danske udenrigspolitik omkring 1800, dels at bidrage til en bedre forståelse af de vilkår, som en stormagtskonfrontation byder de mindre stater. Hans bog må siges til fulde at opfylde disse mål.

I et indledende kapitel trækkes hovedlinierne i det 18. århundredes dan-

ske udenrigspolitik op. Den danske regering førte gennem det meste af århundredet en udpræget defensiv neutralitetspolitik, hvor hævdelser af snævre kontrabande- og blokadedefinitioner og principper om »frit skib-fri ladning« og retten til at afvise visitation af konvojerede handelsskibe afbødedes af en særdeles praktisk holdning i de enkelte situationer, hvorved regeringen holdt sig fri af mere alvorlige konflikter først og fremmest med den store sømagt England.

Konvojering, der gennem århundredet havde været den absolutte undtagelse, blev med den omfattende franske kaperkrigsførelse fra 1797 et markant træk i den danske neutralitetspolitik, der hermed antog en klart offensiv karakter og bragte regeringen på kollisionskurs med England, da denne magt fra 1798 igen begyndte at gøre sig stærkere gældende til søs.

Konfrontationen med England blev efter nogle mindre sammenstød en realitet i sommeren 1800, hvor London besluttede at sætte magt bag sit krav om en dansk opgivelse af den offensive neutralitetspolitik.

I de efterfølgende kapitler behandler Feldbæk den danske regerings majsommelige manøvrering mellem hensynet til dobbeltmonarkiets handel og skibsfart og hensynet til rigets sikkerhed, som Rusland siden 1773 betragtedes som værende garant for. Begivenhedsforløbet analyseres fra indgåelsen af den dansk-engelske konvention i august 1800 og etableringen af Det væbnede Neutralitetsforbund i årets slutning over den militære konfrontation på Københavns Red i april 1801 til den efterfølgende danske accept af den engelsk-russiske konvention i oktober 1801, der indebar konvojpolitikens sammenbrud.

Ved inddragelse af et stort – fortrinsvis utrykt – kildemateriale, der